

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ СПОСІБ ПЕРЕКЛАДУ ВОКАЛЬНИХ ТА ВІРШОВАНИХ ТВОРІВ

Розглядаються особливості перекладу англійського віршованого та українського вокального творів відповідно українською та англійською мовами. Значна увага приділяється розгляду проблеми складності віршованого перекладу та способу його передачі в мові-цілі, тобто міри інформаційної упорядкованості тексту-цілі. В результаті проведеного аналізу виявлено, що функціональне перетворення ґрунтується на лексико-семантичних, граматичних і стилістичних трансформаціях тексту-джерела.

Ключові слова: переклад, трансформація, граматична трансформація, лексична трансформація, лексико-семантична трансформація, адекватний переклад, функціональний переклад, віршований твір, вокальний твір, ритм.

Рассматриваются особенности перевода английского стихотворного и украинского вокального произведений соответственно на украинский и английский языки. Значительное внимание уделяется рассмотрению проблемы сложности стихотворного перевода и способа его передачи в языке-цели, то есть мере информационной упорядоченности текста-цели. В результате проведенного анализа установлено, что функциональное преобразование основывается на лексико-семантических, грамматических и стилистических трансформациях текста-источника.

Ключевые слова: перевод, трансформация, грамматическая трансформация, лексическая трансформация, лексико-семантическая трансформация, адекватный перевод, стихотворный перевод, вокальный перевод, ритм.

The article dwells on the peculiarities of English verse and Ukrainian lyrics translation correspondingly into Ukrainian and English. Major emphasis is laid on the consideration of the problem of complexity of verse translation and the ways of its rendering in the target-language. As a result of the analysis performed, it has been established that the functional transformation is grounded on lexico-semantic, grammatical and stylistic transformations of the source language text.

Key words: translation, transformation, lexical transformation, grammatical transformation, lexico-semantic transformation, adequate translation, verse translation, lyrics translation, rhythm

Постановка проблеми і актуальність дослідження. В сучасному перекладознавстві дедалі більшої актуальності набуває потреба наукового опрацювання типології перекладів. Вона пов'язана передусім із необхідністю визначення зв'язків та відмінностей, які існують між різними видами перекладу, а також зі специфікою кожного з них. Багатомірність поетичного перекладу, його різновекторність і поліфункціональність незмінно знаходяться у фокусі досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних учених (М. Бейкер, Л. Венуті, Дж. Голмс, Р.П. Зорівчак, Л.В. Коломієць, В. В. Коптілов, М.О. Новікова, В.Д. Радчук, Д. Робінсон, М. В. Стріха, О.І. Чередниченко, Р. О. Якобсон та ін.). Динамічність самого предмета вивчення, його невичерпний інтерпретативний потенціал постійно відкривають нові аспекти розгляду цієї проблеми. До таких проблем повною мірою можна віднести не лише особливості перекладу поезії, але й вокальних творів, які, хоч певною мірою і наближаються до поезії, проте виявляють особливу специфіку їх передачі в мові-цілі.

Мета статті розглянути інвентар перекладацьких трансформацій, які сприяють адекватній передачі тексту-джерела в мові тексту-цілі відповідно у віршованому та ліричному текстах. Для досягнення цієї мети необхідно виконати низку завдань, серед яких основні – проведення зіставного аналізу віршованого тексту і особливостей його передачі в перекладі, з одного боку, а також аналізу перекладацьких трансформацій при передачі пісенного тексту в мові-цілі.

Матеріалом дослідження слугують англійські та українські віршовані та вокальні твори і їх переклади, зокрема український переклад вірша "Ельдорадо" Е. По (переклад Олени Баглай) та англійський переклад пісні Т. Петриненка "Україно" (переклад Вадима Поляковського).

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією з проблем художнього перекладу є проблема точності та вірності, передовсім це стосується поезії. При перекладі вокальних творів складність полягає в тому, що, переклавши текст з англійської мови українською, відбувається структурна реорганізація текстового матеріалу (з'являється більше букв, більше слів, а відповідно, більше складів, що обов'язково "зламає" розмір і ритм, притаманний композиції) [6].

Відмінності в системах мов та правилах використання одиниць мови постійно створюють визначення проблеми в процесі перекладу, внаслідок чого перекладач змушений застосовувати відповідні прийоми перекладу, тобто вдаватися до перекладацьких трансформацій, серед яких найбільш поширені граматичні, лексичні та лексико-семантичні перекладацькі трансформації [1].

Розглянемо кілька прикладів використання перекладацьких трансформацій при перекладі пісні Тараса Петриненка "Україно" з української мови на англійську.

1. “Дороги іншої не треба...”

“There is no other road to go...”

В даному випадку спостерігаємо приклад лексичної трансформації, цілісного перетворення. Тобто, якщо дослівно перекласти, було б замість *to go – to need (потрібно)*. Очевидно, дане перетворення вжите для того, щоб збереглася рима та значення тексту оригіналу (Тарас Петриненко “Україно”).

2. “...Тобі не можна не цвісти...”

“... And you will always be in bloom...”

Перекладач у цьому випадку вдається до антонімічного прийому. Словосполучення “не можна не любити” замінено на протилежне, яке дослівно звучало б “ти завжди будеш цвісти”.

3. “...А те чи варте наше діло...”

“...The things we’re doing here and now...”

Прийом компенсації та прийом смислового розвитку (лексичні трансформації) видається тут найбільш доречним і оптимальним для відтворення основного змісту. Якщо дослівно перекласти англійський варіант даного рядка, то було б так: “речі, які ми робимо зараз”. Водночас смисловий розвиток спостерігаємо при перекладі слова “діло” на англійський варіант “things”, яке зазвичай вживаємо у значенні “речі”.

4) На початку приспіву спостерігаємо прийоми додавання та опущення, які стосуються граматичних трансформацій:

4. “Україно, Україно”

“My Ukraine, my dear country”

Прийом опущення використаний при перекладі другого слова “Україно”, а прийом додавання – поява на місці опущеного слова “Україно” іншого словосполучення “my dear country”, яке дослівно перекладається як “моя дорога країно”.

5. “... Після далечі доріг...”

“...After roads which always bends...”

У даному випадку використовується прийом додавання (граматична трансформація), що значною мірою сприяє сприйманню тексту носіями англійської мови.

6. “...Ще, може, нашими серцями

Розпалим тисячі сердець...”

“...We’ll burn with our emotions

Another thousand hearts...”

У наведених рядках використовують одразу два прийоми граматичних трансформацій – прийом опущення (слова “може” в англійському перекладі) та прийом перестановки слів у реченні (невідповідність порядку слів оригіналу з порядком слів перекладу).

7. “...То скажуть люди й скаже час...”

“...The time and people will discuss...”

Грамматична трансформація, а саме прийом опущення слова “скажуть” при перекладі з української на англійську передбачає досягнення, принаймні, двох цілей. По-перше таке застосування трансформації сприяє уникненню тавтології, а по-друге, допомагає зберегти риму

8. “...Поки зорить чумацький шлях...”

“...While Milky Way burns in the sky...”

В даних рядках використано два прийоми граматичних трансформацій – прийом додавання (словосполучення “in the sky” у тексті перекладу, яке несе додатковий уточнюючий характер) та прийом перестановки слова (дієслова “зорить” в англійському перекладі “burns”).

9. “...Бо ми кохаєм до нестями...”

“...Our love is strong like never was it...”

В даному прикладі при перекладі застосовано лексико-семантичну трансформацію – прийом розширення (“like never was it”).

10. “...Ще свічка наша не згоріла...”

“...Our candles are burning still somehow...”

Тут при перекладі використано прийом розширення (“still somehow”), який неодмінно зберігає загальний ритмічний рисунок фрагмента пісні.

11. “...Бо ми кохаєм до нестями...”

“...Our love is strong like never was it...”

У зацитованих рядках при перекладі використано такий прийом лексико-семантичних трансформацій, як опис. Перекладач використав даний прийом для акцентування, емфемізації словосполучення “до нестями” у перекладі англійською мовою.

Дещо іншими особливостями характеризується застосування перекладацьких трансформацій при перекладі віршованого твору Едгара По “Ельдорадо”:

1. “... “*shadow*” said he...”
“...і ститав він її...”.

У даних рядках присутній прийом лексичних трансформацій – цілісне перетворення. Пряма мова була змінена на непряму для того, щоб збереглася рима та значення тексту оригіналу

2. “...*This land of Eldorado*...”
“...Щоб знайти омой шлях в Ельдорадо...”.

Перекладач використовує також прийом цілісного перетворення (замість дослівного перекладу “ця земля” використовується зворот “омой шлях”) для збереження ритмічної канви поетичного рядка. Адже в слові “земля” більше складів, ніж потрібно для адекватного перекладу цілого рядка, що, безперечно, порушило б цілісність та ритм вірша при дослівному перекладі.

3. “...A *gallant knight*...”
“...Іде лицар один...”.

Лексична трансформація, яка представлена смисловим розвитком, використовується для збереження рими у творі

4. “...*Gaily bedight,*
A gallant knight,
In sunshine and in shadow...”
“...Серед гір і долин,
Іде лицар один,
Іде з посмішкою радо...”.

У цих рядках перекладач використовує граматичну трансформацію, а саме прийом заміни не тільки форм слова, а й частин мови, членів речення та синтаксичні заміни. Такий прийом застосовується для збереження ритмічності та рими, хоч порушує, певним чином, інформаційне навантаження оригіналу.

5. “...*In search of Eldorado*...”
“...Про пошуки Ельдорадо...”.

При перекладі цих рядків використано прийом заміни (граматична трансформація). Докладно вираз “*In search of*” перекладається “у пошуках”, але такий варіант перекладу не виконував би функцію адекватної передачі змісту тексту в мові-джерелі, тому застосування трансформації видається вдалим.

6. “...*If you seek for Eldorado*...”
“...І знайдеш там своє Ельдорадо...”.

У цьому випадку спостерігаємо використання прийому додавання та прийому заміни (граматичні трансформації). При перекладі українською з’явилися слова “своє” та “там”, яких не спостерігаємо в оригіналі. Прийом заміни відбувся при перекладі фрази “*If you seek for*”, яка дослівно звучить “якщо ти шукаєш”, на фразу “і знайдеш”.

7. “...*He met a pilgrim shadow*...”
“...І з’явилася тінь, як принада...”.

При перекладі цього фрагмента перекладач вдався до прийомів заміни слова (“*met*” передано як “з’явилася”, хоча точний переклад був би “зустріти”), прийом додавання (з’явилася фраза “як принада”, якої немає в оригіналі) та прийом упущення (при перекладі зникло слово “*pilgrim*”, яке ми бачимо в тексті оригіналу).

8. “...*He met a pilgrim shadow*...”
“...І з’явилася тінь, як принада...”.

Прийом перекладацького коментаря як лексико-семантична трансформація також використовується перекладачем для досягнення адекватності в перекладі та його сприйняття реципієнтом. Слово “*принада*” в даному випадку вимагає розширеного пояснення.

Окрім загального аналізу перекладацьких трансформацій на прикладах вокального твору Т. Петриненка “Україно”, перекладеного англійською мовою, та віршованого твору Едгара По “Ельдорадо”, перекладеного українською мовою, зроблено відсотковий підрахунок частоти використання трансформацій. Відповідно до цього підрахунку, маємо такі результати:

1. При перекладі пісень лексичні трансформації використовуються у 36% випадків, граматичні трансформації посідають перше місце та використовуються у 49% випадків, а лексико-семантичні зустрічаються найрідше – їх відсотковий показник складає 15%.

2. При перекладі віршів лексичні трансформації складають 25% випадків, граматичні також посідають перше місце та спостерігаються у 58,3% випадків, лексико-семантичні трансформації застосовуються у 16,7% випадків.

На нашу думку, граматичні та лексичні трансформації поширені внаслідок намагання зберегти, насамперед, форму. Тобто при інтерпретації оригіналу іншою мовою втрачається інформаційне значення тексту заради збереження рими, віршованого розміру та ритмічності.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Отже, виявлено три основні типи перекладацьких трансформацій: лексичні трансформації (диференціація значень, конкретизація значень, генералізація значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення, компенсація втрат у процесі перекладу); граматичні трансформації (перестановки, заміни, додавання, опущення); лексико-семантичні трансформації (звуження, розширення, емпатизація (нейтралізація), опис, перекладацький коментар). Перспективним напрямом подальших досліджень можна вважати розгляд особливостей застосування перекладацьких трансформацій у процесі передачі змісту тексту різножанрових пісень не тільки українських, але й іншомовних авторів.

Список літератури

1. Верба Л.Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов Л.Г. Верба. – Вінниця: Нова книга 2003. – 160 с.
2. Корунець І.В. Порівняльна типологія англійської та української мов: навчальний посібник. / І.В. Корунець – Вінниця : Нова Книга, 2003 – 464 с.
3. Reiss, K. Text types, translation types and translation assessment // Readings in translation theory / ed. by A. Chesterman Helsinki : Oy Finn Lectura Ab. 1989. – P. 105–15.
4. Бархударов Л.С. Мова і переклад (Питання загальної і приватної теорії перекладу) Л.С. Бархударов – М. : Міжнародні відносини, 1975 – 324 с.
5. Комарницька Л.А., Івасюк О.Я. Verse Translation: A manual for Translation Studies Workshops Л.А. Комарницька – Чернівці : Рута, 2008. – 190 с.
6. Інформація про пісню та її різновиди [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://narodpisnya.com.ua/koliskovi-narodni-pisni.html/>